

Љиљана Рогач Мијатовић

Факултет драмских уметности, Универзитет уметности у Београду

DOI 10.5937/kultura2173009R

УДК 327:316.7(4-672EU)

оригиналан научни рад

КУЛТУРА У СПОЉНИМ ОДНОСИМА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ: КА НОВОЈ ПАРАДИГМИ КУЛТУРНЕ ДИПЛОМАТИЈЕ?¹

Сажетак: *Рад се бави истраживањем развоја агенде културне дипломатије Европске уније (ЕУ), од културе у спољним односима до инклузивних културних односа и новог духа дијалога као политичког наратива и институционалне политике, на чијим темељима се постављају основе за креирање савремених приоритета европске спољне културне политике, њених инструмената и програма. Теоријски и емпиријски оквир анализе представљен је сагледавањем дијалога дискурса и политичке реторике која окружује културну дипломатију ЕУ. Методологија рада заснована је на анализи дискурса и докумената јавне политике ЕУ, иницијатива, садржаја и саопштења који се односе на културну дипломатију и спољну културну политику, како би се сагледале њихове развојне фазе, концепција и опис деловања за унапређење међународних културних односа. У дефинисању и интерпретацији актуелног европског наратива и парадигме културне дипломатије, у раду се полази од мултиперспективне теоријске утемељења културне дипломатије и повезаних концепата. Анализа показује како је деценијско настојање ЕУ ка уобличавању спољнополитичке и културне стратегије од имплицитног добило свој експлицитни израз.*

Кључне речи: *културна дипломатија; међународни културни односи; Европска унија; културна политика; мултиперспективни приступ*

УВОД

Културна дипломатија у протеклих неколико година добила је значај међу приоритетима политика Европске уније (ЕУ). У тој политичкој визији, европски културни односи требало би да буду засновани на транснационалним интеракцијама између двеју или више култура, да буду равноправни, не-пројективни и непринудни, а вођени кроз узајамну сарадњу државних и недржавних

¹ Текст је настао као резултат рада у оквиру научноистраживачке делатности Факултета драмских уметности коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС, бр. 451-03-68/2022-14.

актера. Поставља се питање у којој мери и на који начин би било могуће борити се против стереотипа, екстремизма, популизма и осталих изазова, а у циљу унапређења дијалога, мира и стабилности, односно целокупне позиције ЕУ у међународним односима.

Дискурс и пракса културне дипломатије ЕУ обухватају читав низ активности у које је укључено мноштво заинтересованих страна. Заступањем концепције културне дипломатије као „културе у спољним односима” отворене су могућности за мотиве и циљеве различитих актера, било да су званичници ЕУ, културни оператери испред организација цивилног друштва или појединци – уметници и интелектуалци. У перспективи културне политике, уобличавање културне дипломатије ЕУ обележено је процесом апропријације од стране различитих актера, који заступају дискурс „изван културне дипломатије” и разматрања „меке моћи”, а у духу глобалног културног грађанства које даје предност међукултурном дијалогу, узајамности и реципроцитету.² Ипак, циљеви меке моћи су присутни, заједно са другим инструменталним циљевима, посебно у погледу извоза културних добара и услуга. Европска унија све више прибегава културним добрима и активностима како за унутрашње тако и за спољне сврхе, како би подстакла европску кохезију и унапређење интеграције, као и да би понудила одговоре на савремене изазове спољне политике.

У документима и институционалном оквиру ЕУ у употреби је првенствено термин спољни културни односи, који укључује културну сарадњу или културне односе са светом – овај појам је шири од ужег појма културне дипломатије. Ово семантичко и концептуално разликовање додатно указује на широки опсег амбициозног захвата и тежњи које ЕУ улаже у ову област.³ Како би се прецизније објасниле дихотомије политичких дискурса и реторике која окружује културну дипломатију ЕУ, неопходно је ближе сагледати теоријски оквир културне дипломатије.

МУЛТИПЕРСПЕКТИВНИ ТЕОРИЈСКИ ОКВИР КУЛТУРНЕ ДИПЛОМАТИЈЕ

У основи мултиперспективног приступа теорије међународних културних односа су различити приступи концепту културе у међународним односима.⁴ Из традиционалних теорија међународних односа и концепта моћи, у којима јавна дипломатија има своје корене, развио се приступ који културну дипломатију ставља у директну везу с меком моћи (*soft power*) државе.⁵ У теорији сложене

2 Isar, Y. R. (2015) Culture in EU external relations': an idea whose time has come?, *International Journal of Cultural Policy*, Vol. 21, No. 4, p. 494.

3 Видети: Helly, D. (2017) *Europe's enabling power: an EU strategy for international cultural relations*. Bruges: College of Europe.

4 Видети: Димензије међународних културних односа, у: Рогач Мијатовић, Љ. (2014) *Културна дипломатија и идентитет Србије*, Београд: Факултет драмских уметности и Clío, стр. 24–26.

5 Nye, J. (2004) *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York: Public Affairs.

међузависности створене су контуре света у којем се умножавају канали међународног комуницирања, као и врсте актера који, поред држава, узимају директно учешће у светској политици.⁶ Такве глобалне промене довеле су до ситуације у којој многи недржавни актери, као што су: међународне организације, мултинационалне компаније, субнационални, као и наднационални субјекти, добијају све већу моћ на међународној сцени.

Многе студије културне дипломатије полазе од перспективе која културу посматра као део спољне политике и средство за изражавање меке моћи у међународној ацени, фокусирајући се на интервенцију националних држава као начин монополизације моћи кроз културу.

На темељима теорије меке моћи, кроз политике међународне културне промоције које заступају владе широм света, постоји тежња да култура буде подвргнута политичкој и економској инструментализацији. Ослањајући се на шири оквир јавне дипломатије, овај приступ често своди културну дипломатију на инструмент за изградњу имиџа земље.⁷ Таква концепција суштински остаје на трагу дефиниције културне дипломатије као „размене идеја, информација, уметности и других аспеката културе међу нацијама и њиховим народима у циљу неговања међусобног разумевања”.⁸

Ипак, културна дипломатија није само средство спољне политике, већ више-димензионални процес међународне културне политике, заснован на различитим циљевима и друштвено-политичким контекстима, који укључује низ политика, иницијатива и активности. Теоријско смештање културне дипломатије у оквире културне политике и међународне културне политике оправдано је, будући да перспектива јавне политике омогућава испитивање и инструменталне и трансформативне / конститутивне логике културне моћи и идентитета.⁹ Ова оријентација културне дипломатије кохерентна је с нормативним приступом космополитског конструктивизма, заснованог на мултилатералном промовисању плурализма и интеркултуралног дијалога, као и разноликости културних вредности и идентитета у међународном систему. Штавише, овим се наглашава учешће локалних актера у спољној политици, претпостављајући релативно одсуство владине контроле над креативним процесом, а који је повезан са уметничком дифузијом.¹⁰

Овако конципиран мултиперспективни приступ доминантним теоријским токовима културне дипломатије може послужити за боље разумевање концепције и развоја политика које подупиру савремене културне односе ЕУ.

6 Keohane, R. and Nye, J. (2001) *Power and Interdependence*, New York: Longman, p. 20.

7 Zamorano, M. M. (2006) Reframing Cultural Diplomacy: The Instrumentalization of Culture under the Soft Power Theory, *Culture Unbound*, Volume 8, p. 178.

8 Cummings, M. C. (2005) *Cultural Diplomacy – The Linchpin of Public Diplomacy*, U. S. Department of State, p. 5.

9 Singh, J. P. (2010) *International Cultural Policies and Power*, London: Palgrave MacMillan, p. 15.

10 Villanueva, C. (2007) *Representing Cultural Diplomacy: Soft Power, Cosmopolitan Constructivism and Nation Branding in Mexico and Sweden*, Växjö: Växjö University Press, p. 55.

РАЗВОЈ КУЛТУРНЕ ДИМЕНЗИЈЕ У СПОЉНИМ ОДНОСИМА ЕУ

Од првих година постојања Европске економске заједнице (ЕЕЗ) култура није била међу приоритетима спољних односа, мада се обриси спољне културне политике могу пратити од усвајања докумената као што су: Декларација о европском идентитету из 1973, затим Тиндемансов извештај из 1975. године и други Адонинов извештај из 1985. године, чиме је успостављена веза између европског идентитета и деловања у културном пољу.¹¹ Уговором из Маастрихта стављена је на дневни ред тема о културној димензији спољних односа ЕУ. Културна клаузула, позната као члан 151, описује амбициозан програм за развој културне сарадње унутар ЕУ и ЕУ с трећим земљама, као и интеграцију културних питања у друга поља деловања Заједнице.¹²

У трагању за институционалним и практичним утемељењем културне димензије спољних односа ЕУ, развило се низ иницијатива везаних за европску културну сарадњу, а објављено је и неколико студија са истим циљем, као што је *Извештај о стању културне сарадње у Европи*.¹³ Европска културна фондација (ЕЦФ) била је међу главним организацијама које су биле ангажоване у програмима европске културне размене, истраживања и евалуације културних политика, као и процеса заговарања за интеграцију културе у Стратегију ЕУ за спољне односе. Тако је уз подршку ЕУ основана иницијатива „Више Европе” (*More Europe*) уз учешће фондација, мрежа цивилног друштва и националних културних института за обезбеђивање визија и смерница за Стратегију међународних културних односа ЕУ.

Као исходиште захтева за постојање тела које би представљало културу ЕУ на интегративан начин широм света, 2006. године основани су Национални институти за културу Европске уније (ЕУНИК). Мрежу је креирало шест културних института ЕУ: Министарство спољних послова Аустрије, Британски савет, Дански културни институт, Гете институт, Француски институт и SICА, претходник Холандске културе. ЕУНИК је тиме формално постао партнер ЕУ за конципирање и спровођење културне дипломатије и културних односа на европском и међународном нивоу.

У студији *Културна компонента као саставни део спољне политике ЕУ?* из 2006. године идентификована су три кључна циља на којима би требало да се темељи спољна културна политика ЕУ, у односу на: безбедност, видљивост и економски развој. Како се истиче у студији, Европска унија би добила подршку у координацији културне спољне политике у циљу промовисања интеркултуралног дијалога и смањења предрасуда и нетолеранције. На основу увида у трендове

11 Lasan, N. (2014) Article 128 in the Treaty of Maastricht: Harbinger of a New European Cultural Policy?, *The Public Administration and Social Policies Review* VI, 2 (13) Arad: „Vasile Goldiș” Western University of Arad, p. 8.

12 Council of European Communities, Commission of the European Communities (1992) *Treaty on European Union*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 5.

13 INTERARTS and EFAH (2003) *The State of Cultural Cooperation in Europe*: Final Report, Brussels: EFAH.

спољних политика држава чланица ЕУ, сугерсан је двосмерни приступ међународној културној политици – заснован на прихватању и позитивним ставовима о мултикултуралној природи европских друштава. Развој културних компоненти спољне политике сагледан је у циљу промовисања културне и економске размене, где би ЕУ имала улогу у развијању ширих тржишта за европско културно наслеђе и културну индустрију.¹⁴ Тиме је указано на нужност појачане координације и подстицаја деловања ЕУ, спрам несклада између широко постављених заједничких интереса и намера и средстава за њихово спровођење, а у циљу ширења европске визије у иностранству и јачања унутрашње европске кохезије.

У оквиру пројекта *LabForCulture*, студија Рода Фишера (Rod Fisher) из 2007. године указује на ставове о потенцијалима културне димензије спољне политике ЕУ на примерима неколико земаља чланица, како би се утврдило да ли постоји довољан интерес у државама чланицама за развој кохерентне културне димензије спољне политике ЕУ. Мапирано је шест приоритетних области за координирану акцију: изградња одрживе културне сарадње са земљама изван ЕУ; јачање разумевања међу народима кроз интеркултурални дијалог; промовисање видљивости ЕУ и држава чланица; промовисање трговине у европским културним индустријама; промовисање европске експертизе у области наслеђа и уграђивање културе у агенду одрживог развоја. У закључку студије истакнуто је да ЕУ треба да буде првенствено у улози иницијатора или посредника, а не организатора културних акција; да иницијативе ЕУ треба да обезбеде „додатну вредност“ (*added value*) и да одражавају богату културну разноликост Европе.¹⁵

Културна дипломатија се, међутим, спомиње тек у документу *Припремне акције Комисије за културу у спољним односима ЕУ* (2014) у контексту међународних културних односа као „кровног термина који се односи на подстицање разумевања између земаља, а посебно њихових народа“, док се културна дипломатија „у свом изворном смислу односи на пројекцију од стране владиних агенција, односно дипломата, културних вредности и достигнућа својих земаља на остатак света”.¹⁶

Кључно питање у основи ових иницијатива било је: на који начин би ЕУ могла да допуни, а не и да дуплира постојеће активности и програме влада европских земаља у културној дипломатији и коју верзију наратива о европском културном идентитету би требало пројектовати ка страним јавностима? Изазов се, дакле, односио на могућу стратегију уобличавања европских вредности кроз културну дипломатију којом се не би нарушавао национални културни суверенитет земаља чланица.

14 Dodd, D. and Dittrich Van Weringh, K. (2006) *A cultural component as an integral part of the EU's foreign policy?*, Amsterdam: Boekmanstudies, p. 5.

15 Fisher, R. (2007) *A Cultural Dimension to the EU's External Policies from Policy Statements to Practice and Potential*, Amsterdam: Boekmanstudies, p. 15.

16 European Commission (2014) *Preparatory Action 'Culture in EU External Relations' Engaging the World: towards global cultural citizenship*, Brussels: European Commission, http://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/publications/global-cultural-citizenship_en.pdf (приступљено 10. 5. 2020)

КА СТРАТЕГИЈИ КУЛТУРНЕ ДИПЛОМАТИЈЕ И КУЛТУРНИХ ОДНОСА ЕУ

Процес који је водио ка стратегији културне дипломатије и спољних културних односа ЕУ уобличен је иницијативама које су долазиле из цивилног сектора, као и других заинтересованих страна, и то је суштински одредило и саму перцепцију димензије културе у спољним односима ЕУ, у званичним документима.

„ЕУ није само економски процес или трговачка сила, већ је нашироко перципирана и као успешан друштвени и културни пројекат без преседана. ЕУ јесте, и мора тежити да постане још више од тога, пример 'меке моћи', засноване на нормама и вредностима као што су: људско достојанство, солидарност, толеранција, слобода изражавања, поштовање различитости и интеркултуралног дијалога – вредности које, под условом да се подржавају и унапређују, могу бити инспирација за свет сутрашњице.”¹⁷

У *Европској агенди за културу у свету* који се глобализује, која је донета 2007. године, предлажу се циљеви за нову агенду ЕУ за културу, имајући у виду мото „јединство у различитости”. Ова агенда садржи главне циљеве везане за културну сарадњу и спољне односе ЕУ, кроз три тачке: промоција културне разноликости и интеркултуралног дијалога; промоција културе као катализатора креативности у оквиру Лисабонске стратегије за раст и радна места; и промоција културе као виталног елемента у међународним односима ЕУ. Иако се у Агенди не спомиње термин „културна дипломатија”, ова три главна циља показују корелацију са савременим одређењем праксе културне дипломатије. У Агенди се наводи да ће ЕУ следити приступ који захтева „систематску интеграцију културне димензије и различитих компоненти културе у све спољне и развојне политике, пројекте и програме – као средство за јачање квалитета њених дипломатских напора”.¹⁸ Ова „систематска интеграција” конкретизована је кроз специфичне циљеве Агенде, чиме се додатно наглашавају значај културне размене, заштите и промоције културне разноликости, као и приступа тржишту и укључености ЕУ у рад међународних културних организација.

Европски парламент је 2011. године усвојио *Резолуцију о културним димензијама спољног деловања ЕУ*, са циљем да се креира мапа пута ка заједничкој стратегији о култури у спољним односима ЕУ. У Резолуцији су истакнути кључни аспекти спољне културне димензије ЕУ: култура и европске вредности; програми ЕУ; медији и нове информационе технологије; културна дипломатија и културна сарадња; спољни односи ЕУ и Европска служба за спољне послове (ЕЕАС) и Унескова конвенција о заштити и промоцији разноликости културних израза.¹⁹

17 European Commission (2007) *Communication from the commission to the European Parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions on a European agenda for culture in a globalizing world*, Brussels: European Commission, p. 3.

18 Исто, стр. 7.

19 European Parliament (2011) *Resolution on the cultural dimensions of the EU's external actions* (2010/2161(INI)) <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0239+0+DOC+XML+V0//EN> (приступљено 10. 5. 2020).

Овај документ наглашава потребу ЕУ за позиционирањем као светског играча са глобалном перспективом и одговорношћу, тако да значај културне дипломатије и културне сарадње сагледава у контексту унапређења комуникације о интересима ЕУ и држава чланица, као и у промоцији вредности које чине европску културу. У том смислу, за спољно деловање ЕУ налази окосницу у промовисању мира и помирења, међународне трговине и економског развоја, не занемарујући културне аспекте дипломатије. У Извештају се истиче мултикултурални приступ као могући пут у осмишљавању стратегија за међукултурне преговоре и споразуме, док се додатно наглашава потреба за свеобухватним приступом у културном посредовању и културној размени, те улози културе у подстицању демократизације, људских права, превенције сукоба и изградње мира.²⁰ Суштински, овим се подстиче покретање дијалога о културној политици и постављање приоритета повезаних с културном димензијом спољних односа ЕУ, укључујући: јачање владавине права, управљања и превенцију сукоба, сарадњу цивилног друштва, слободе изражавања, демократског учешћа грађана.

У оквиру Припремне акције *Култура у спољним односима ЕУ*, 2014. године објављен је Извештај²¹ са анализом постојећег стања у 23 државе, који је потврдио да је култура важан фактор у спољним односима за већину држава чланица, као и да постоје разлике у приоритетима њихове спољне културне политике – од брендирања нације, промоције креативних индустрија и привлачења инвестиција, до очувања културног наслеђа и развоја образовања. Документ је ставио нарочит фокус на улогу ЕУ у оснаживању „глобалног културног грађанства” и указао на све значајнију улогу актера из приватног сектора.

Заједничко саопштење *Ка стварању ЕУ за међународне културне односе* усвојено је само три недеље пре Глобалне стратегије ЕУ о спољној и безбедносној политици, у јуну 2016. године. То је уједно представљало најважнији корак у процесу формулисања политике, започетог 2007. године, када је *Евројска агенда за културу у свету* која се глобализује идентификовала културу као основни стуб у спољним односима. Овај документ је израз настојања да се дефинише стратешки оквир који културној сарадњи с партнерима из ЕУ додељује важну улогу у подршци циљевима ЕУ у погледу економског и социјалног развоја, мира и стабилности и промоције културне разноликости широм света. У документу се тежи ка инклузивнијем и реципрочном приступу културној дипломатији, изграђеном око „новог духа дијалога, међусобног слушања и учења, заједничке изградње капацитета и глобалне солидарности”.²²

20 European parliament (2011b) *Report on the cultural dimensions of the EU's external actions*, by Marietje Schaake, Brussels: Committee on Culture and Education, p. 7.

21 European Union (2014) *Preparatory action 'culture in EU external relations'. Engaging the world: towards global cultural citizenship*, Brussels: European Union.

22 European Commission (2016) *Joint Communication to the European Parliament and the Council. Towards an EU strategy for international cultural relations*, Brussels: European Commission.

Овај иновативни приступ и парадигматски обрт ка инклузивним културним односима²³ обећавају далекосежне утицаје на друге области спољне политике ЕУ као што су међународни развој и сарадња и европска политика суседства. Међутим, имплементација коју стратегија предвиђа представља велики изазов, јер концепт „новог духа дијалога” у суштини захтева приступ „одоздо нагоре” (*bottom-up*) који ограничава учешће владе у корист директне сарадње између народа и нарочито сарадње с локалним актерима.

„Баш као што се мења улога Европе у свету, мења се дипломатија, као и културна дипломатија, и то драстично: од говора до слушања, од репрезентације ка сарадњи, од билатералне до мултилатералне итд. Залагање за савремено схватање културе у спољним односима налази своје упориште у добрим праксама неких културних институција и парламентарним (*arm's length*) моделима културних политика земаља чланица, као и у независним (*bottom-up*) иницијативама и праксама у културном сектору.”²⁴

Како би се побољшао утицај спољне културне акције ЕУ и како би се превазишли изазови, посебно у погледу координације и сарадње с државама чланицама и њиховим културним институтима, осмишљен је низ инструмената. Поред позивања на *bottom-up* перспективу и на промоцију културне разноликости, предвиђа се оснивање Радне групе за осмишљавање интегрисаног стратешког приступа ЕУ, која ће окупити све релевантне политике и актере.

Европска служба за спољне послове (ЕЕАС) у фебруару 2016. године покренула је Платформу за културну дипломатију, која окупља кључне европске културне институте и друге актере да усмеравају, подржавају и саветују спољне културне акције ЕУ у наредним годинама. У циљу развоја јавних политика, активности и различитих програма, Платформа је постављена са идејом да омогући равноправно ангажовање европских институција уз различите актере као што су: међународне организације, националне владе, локалне власти, организације цивилног друштва, појединци итд. Поред тога, како би се постигла комплементарност, на плану координације дефинисан је партнерски аранжман између Мреже националних института за културу Европске уније (ЕУНИК) и тела у оквиру ЕУ. Додатно, покренута је идеја о успостављању фокалних тачака у делегацијама ЕУ и стварање европских кућа културе.

Десет година након прве агенде, 2018. године донета је *Нова европска агенда за културу* као одговор на позив европских лидера за изградњу нове визије Европске уније кроз културу и образовање. У контексту културне димензије спољне политике постављени су следећи циљеви: подршка култури као покретачу одрживог друштвеног и економског развоја; промовисање културе и међукултурног

23 Carta, C. and Higgott, R. (eds.) (2020) *Cultural Diplomacy in Europe: Between the Domestic and the International*, London: Palgrave Macmillan, p. 108.

24 Wagner, G. (2012) Ten provocative arguments on the EU's external cultural relations. EUNIC Culture Plus conference on Culture and Diplomacy, More Europe, <http://moreeurope.org/wp-content/uploads/2019/03/10-arguments-on-EU-external-cultural-relations.pdf> (приступљено 25. 5. 2021)

дијалога за мирне односе међу заједницама и јачање сарадње у области културног наслеђа.²⁵ Настављајући с промоцијом кохезије у култури, али фокусирајући се на промоцију заједничког идентитета и шире ефекте које култура може имати, наглашавајући нарочито културну димензију одрживог развоја, Нова агенда први пут експлицитно наводи културну дипломатију као нову област спољних односа ЕУ. Тиме је деценијско настојање ЕУ ка уобличавању спољнополитичке и културне стратегије од имплицитног добило свој експлицитни израз.

НОВИ ДУХ ДИЈАЛОГА У КУЛТУРНОЈ ДИПЛОМАТИЈИ ЕУ?

У развоју агенде културне дипломатије, Европска унија (ЕУ) је прешла путању од „културе у спољним односима” до „инклузивних културних односа” и „новог духа дијалога” као политичког наратива и институционалне логике, на чијим темељима се постављају основе за креирање савремених приоритета европске спољне културне политике, њених инструмената и програма.

У неколико развојних ступњева ЕУ је усвојила нови модел културне дипломатије који комбинује елементе неколико дефиниција²⁶ и теоријских оквира – јавне дипломатије и меке моћи, културне политике, међународних културних односа и културне сарадње. Овакав интегрисани стратешки приступ ЕУ заснован је на широкој дефиницији културе, међукултурног дијалога и сарадње, и на приступу „одоздо нагоре” (*bottom-up*), укључујући локалне културне актере и националне нивое власти. Као средство меке моћи, она доприноси повећању глобалне видљивости и утицаја ЕУ, али такође фаворизује ангажовање ЕУ у конструктивном дијалогу с трећим земљама у клими међусобне размене и поштовања. Ипак, представљање европске културе као средства меке моћи може отворити и нове изазове управо на плану унутрашње европске кохезије.²⁷ Да би се уравнотежила димензија пројекције меке моћи, у политици и пракси културне дипломатије ЕУ неопходно је истрајно залагање за културолошку перспективу која се фокусира на колаборативне приступе и процесе које генеришу пројекти и актери културне дипломатије, као и на везе које они стварају. То би суштински био и подстицај „новом духу дијалога” како међу државама чланицама тако и с трећим земљама које су на европском путу.

25 European Commission (2018) *A New European Agenda for Culture*, Brussels: European Commission, p. 15.

26 Triandafyllidou, A. and Szűcs, T. (2017) *EU Cultural Diplomacy: Challenges and Opportunities*, *Policy Brief*, Issue 2017/3, Florence: European University Institute, Robert Schuman Centre, p. 3.

27 Trobbiani, R. (2017) *EU Cultural Diplomacy: Time to Define Strategies, Means and Complementarity with Member States*, *Policy Brief*, Issue 2017/13, Florence: European University Institute, p. 1.

ЛИТЕРАТУРА

- Ang, I. Raj, Y. and Isar and Phillip Mar (2015) Cultural diplomacy: beyond the national interest?, *International Journal of Cultural Policy*, Vol. 21, Issue 4, pp. 365–381.
- Carta, C. and Higgott, R. (eds.) (2020) *Cultural Diplomacy in Europe: Between the Domestic and the International*, London: Palgrave Macmillan.
- Council of the European Union (2017) Culture is an essential part of the EU's international relations': Council adopts Conclusions www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/05/23/conclusions-culture/ (приступљено 10. 5. 2020).
- Council of European Communities, Commission of the European Communities (1992) *Treaty on European Union*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:11992M/TXT&rid=1> (приступљено 10. 5. 2020).
- Cummings, M. C. Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey, in: *The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations*, ed. Jan Melissen (2005), UK: Palgrave Macmillan.
- Dodd, D. Dittrich Van Weringh, K. (2006) *A cultural component as an integral part of the EU's foreign policy?* Amsterdam: Boekmanstudies.
- European Commission (2007) *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on a European agenda for culture in a globalizing world*. Brussels: European Commission, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0242:FIN:EN:PDF> (приступљено 10. 5. 2020).
- European Commission (2014) *Preparatory Action 'Culture in EU External Relations'. Engaging the World: towards global cultural citizenship*. Brussels: European Commission, http://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/publications/global-cultural-citizenship_en.pdf (приступљено 10. 5. 2020).
- European Commission (2016) *Joint Communication to the European Parliament and the Council. Towards an EU strategy for international cultural relations*. Brussels: European Commission, JOIN (2016) 29 final. 8. 6. 2016, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0029&from=EN> (приступљено 10. 5. 2020).
- European Commission (2018a) *Communication From The Commission To The European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions. A New European Agenda for Culture*. Brussels: European Commission, COM (2018) 267 final. 22. 5. 2018, https://ec.europa.eu/culture/sites/culture/files/commission_communication_-_a_new_european_agenda_for_culture_2018.pdf (приступљено 10. 5. 2020).
- European Parliament (2011) *Resolution on the cultural dimensions of the EU's external actions* (2010/2161(INI)) <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0239+0+DOC+XML+V0//EN> (приступљено 10. 5. 2020).
- European parliament (2011b) *Report on the cultural dimensions of the EU's external actions*, by Marietje Schaake, Brussels: Committee on Culture and Education.
- Fisher, R. (2007) *A Cultural Dimension to the EU's External Policies from Policy Statements to Practice and Potential*, Amsterdam: Boekmanstudies.
- Helly, D. (2017). *Europe's enabling power: an EU strategy for international cultural relations*, Bruges: College of Europe.

- INTERARTS & EFAH (2003) *The State of Cultural Cooperation in Europe*: Final Report. For the European Commission Directorate-General for Education and Culture, <https://culture-actioneurope.org/knowledge/efah-cae-i-report-on-the-state-of-cultural-cooperation-in-europe-2003/> (приступљено 10. 5. 2020).
- Isar, Y. R. (2015) Culture in EU external relations': an idea whose time has come?, *International Journal of Cultural Policy*, Vol. 21, No. 4, pp. 494–508.
- Keohane, R. and Nye, J. (2001) *Power and Interdependence*, New York: Longman.
- Kim, H. (2017) Bridging the Theoretical Gap between Public Diplomacy and Cultural Diplomacy, *The Korean Journal of International Studies*, Vol. 15, Issue 2: pp. 293–326. [online] <http://www.kjis.org/journal/view.html?uid=203&&vmd=Full> (приступљено 20. 7. 2021).
- Lasan, N. (2014) *Article 128 in the Treaty of Maastricht: Harbinger of a New European Cultural Policy?*, Arad: Vasile Goldiș Western University of Arad, Faculty of Humanistic, Political and Administrative Sciences.
- Lisac, G. (2014) *European external cultural relations: Paving new ways?* Brussels: MORE EUROPE – external cultural relations. [online] http://moreeurope.org/sites/default/files/european_external_cultural_relations_paving_new_ways_10.12.2014.pdf (приступљено 20. 7. 2021).
- Melissen, J. (2005) *The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations*, UK: Palgrave Macmillan.
- Nye, J. (2004) *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York: Public Affairs.
- Perry, R. (2017) *Advocacy Paper. Cultural Diplomacy or Cultural Relations*, Brussels: MORE EUROPE – external cultural relations. [online] http://moreeurope.org/sites/default/files/advocacy_paper_cult_dipl_vs_cult_rel.pdf (приступљено 20. 7. 2021).
- Рогач Мијатовић, Љ. (2014) *Културна дипломатија и идентитет Србије*, Београд: Факултет драмских уметности и Clio.
- Singh, J. P. (2010) *International Cultural Policies and Power*, London: Palgrave Macmillan.
- Triandafyllidou, A. and Szűcs T. (2017) EU Cultural Diplomacy: Challenges and Opportunities, *Policy Brief*, Issue 2017/3, Florence: European University Institute, Robert Schuman Centre. pp. 1–5.
- Trobbiani, R. (2017) EU Cultural Diplomacy: Time to Define Strategies, Means and Complementarity with Member States, *Policy Brief*, Issue 2017/13, Florence: European University Institute. pp. 1–5.
- UNESCO (2005) *Convention on the Protection and the Promotion of the Diversity of Cultural Expressions*, Paris: UNESCO, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (приступљено 20. 7. 2021).
- Villanueva, C. (2007) *Representing Cultural Diplomacy: Soft Power, Cosmopolitan Constructivism and Nation Branding in Mexico and Sweden*, Växjö: Växjö University Press.
- Wagner, G. (2012) *Ten provocative arguments on the EU's external cultural relations*. EUNIC Culture Plus conference on Culture and Diplomacy, More Europe, <http://moreeurope.org/wp-content/uploads/2019/03/10-arguments-on-EU-external-cultural-relations.pdf> (приступљено 25. 5. 2021).
- Zamorano, M. M. (2006) Reframing Cultural Diplomacy: The Instrumentalization of Culture under the Soft Power Theory, *Culture Unbound*, Volume 8, Linköping University Electronic Press, pp. 166–186.

Ljiljana Rogač Mijatović

Faculty of Dramatic Arts, University of Arts in Belgrade

CULTURE IN THE FOREIGN RELATIONS OF THE EUROPEAN UNION: TOWARDS A NEW PARADIGM OF CULTURAL DIPLOMACY?

Abstract: *In the past few years, cultural diplomacy has become important among the priorities of European Union (EU) policies. In that political vision, European cultural relations should be based on transnational interactions between two or more cultures, be equal, unprojective and non-coercive, and guided by mutual cooperation of state and non-state actors. The paper examines the development of the European Union's (EU) cultural diplomacy agenda, from "culture in external relations" to "inclusive cultural relations" and the "new spirit of dialogue" as a political narrative and institutional logic, laying the foundations for contemporary priorities of European foreign cultural policy, its instruments and programs. The theoretical and empirical framework of the analysis is set by considering the dichotomies of discourse and political rhetoric surrounding EU cultural diplomacy. The methodology of the work is based on an analysis of the EU public policy discourse and documents, initiatives, contents and announcements related to cultural diplomacy and foreign cultural policy, in order to see their development phases, concepts and scope of activities for improving international cultural relations. In defining and interpreting the current European "narrative" and the paradigm of cultural diplomacy, the paper starts from the multiperspectival theoretical foundation of cultural diplomacy and related concepts. The analysis shows how the EU's decade-long effort to shape its foreign policy and cultural strategy has gained its explicit expression from the implicit one. At several stages of development, the EU has adopted a new model of cultural diplomacy that combines elements of several definitions – and theoretical frameworks – of public diplomacy and soft power, cultural policy, international cultural relations and cultural cooperation. This integrated EU strategic approach is based on a broad definition of culture, intercultural dialogue and cooperation, and a bottom-up approach. In order to balance the soft power projection dimension in EU cultural diplomacy policy and practice, it would be necessary to persist in advocating for a cultural perspective that would focus on collaborative approaches and field processes generated by cultural diplomacy projects and actors. It would essentially be an incentive for a "new spirit of dialogue" both between member states and with third countries that are on the European path.*

Keywords: cultural diplomacy; international cultural relations; European Union; cultural policy; multiperspectival approach.